

A középiskolai földrajztanítás, a földrajzi kirándulások és a honismereti munka kapcsolata

A gimnáziumokban a földrajz tanításának és a honismereti munkának elméletben és gyakorlatban is nagyon szoros a kapcsolata.

A földrajz tanár számára a tanterv és utasítás is megfogalmazza e kapcsolat fontosságát, feladatként határozza meg a szocialista hazafiságra és az internacionalizmusra való nevelést, mégpedig nemcsak a tanórákon. A nevelési célok megvalósítása érdekében előírja, hogy „a földrajzoktatás tartalmához szorosan kapcsolódjanak azok a gyakorlatok és tanulmányi kirándulások, amelyek a jártasságokat vannak hivatva továbbfejleszteni.” Nagyon fontos feladat, hogy a *tanulmányi kirándulások komplexek legyenek*, vagyis a tanulók több tantárggyal kapcsolatban kapjanak megfigyelési feladatokat. Ez így oktatáscentrikusnak tűnik, de a gyakorlatban inkább a nevelési szempontok érvényesülnek, s hazánk múltjának, jelenének, emlékeinek és új létesítményeinek megismerésével nagyon fontos honismereti tevékenységben vesznek részt középiskoláink tanulói.

A tanterv a földrajzórák keretében évente körülbelül három órát ír elő a kirándulások előkészítésére, tapasztalatainak megbeszélésére. A gimnáziumokban három éven át tanítják a földrajzot. Az első évben általános természeti földrajzzal foglalkoznak tanulónk. A tananyaghoz kapcsolódva előírás, hogy legalább egy nap olyan kiránduláson vegyenek részt, ahol a lakóhelyük és környékének a vizsgázkódásával, időjárásával foglalkoznak és ismerkednek meg. Az ilyen jellegű

kirándulást a vízrajzzal és a meteorológiaiával foglalkozó elméleti órák után szokás beiktatni, hogy amit elméletben megtanultak, azt gyakorlatban is lássák, tapasztalják.

Mindez kimondottan földrajzi megfigyelési feladatnak tűnik, de valójában honismereti munka is, amit a földrajz-tanárok nagyon jól tudnak és ki is használnak, hiszen a haza szűkebb darabjának megismerése láncszem a szocialista haza megismeréséhez és megszeretéséhez. Nem mindegy tehát, hogy egy-egy ilyen kiránduláson csak oktunk, vagy például a folyó teraszain kívül megmutatjuk azokat a csatornákat is, amelyeket a járás termelészövetkezeteinek kialakulásával egyidőben sok millióért készítettek, hogy megakadályozzák az árvizeket és használhatóbbá tegyék a földeket.

Mert mivel is ismerkedhetnek meg tanulóink egy ilyen egynapos kiránduláson? Encs község Borsod-Abaúj-Zemplén megyében, a Hernád völgye és a Cserehát találkozásánál terül el, ezért a kirándulás a község határában, a Hernáddal való ismerkedéssel kezdődik. Megtekintik a régi gibárti erőművet, és még ugyanazon a napon láthatják az új rakacai völgyzáró gátat és víztárolót; megnézik az aggteleki barlangot, vizsgálják a karsztjelenségeket, és amíg ismereteket szereztek, amíg gyönyörködtek a táj szépségében, áthaladtak a cserehát sok kis faluján — ahonnan tanulóink nagy része származik — és nem kis örömmel hangzanak el ilyen mondatok: „Nézétek, itt lakom: ez az új iskola, ez a termelészövetkezet, itt dolgozik az apám, most építet-

tek új tejezemet", és így tovább. A földrajztanárr tudatosan jelöli ki a kirándulás útvonalát és tanulóink így ismerik meg az encsi járás egy-egy darabját. Mi ez, ha nem honismeret?

Az első évben a legtöbb osztályunk még egy kiránduláson vesz részt az írásbeli érettségi szünetében. Ezt általában két-három napra tervezik; és a cél már nem szigorúan a földrajzi ismeretek gyakorlati elsajátítása, hanem a megye egy részének megismerése. Miskolcon vagy Kazincbarcikán megtekintik valamelyik gyárunkat, megismerkednek a megye székhelyével, új szocialista városunkkal, Szilvásváradon

gyönyörködnek a táj szépségében, felmásznak az ősember barlangjához. Egerben felkeresik a történelmi és az irodalmi emlékhelyeket. Iskolánkban szokás, hogy egy-egy kirándulás alkalmával egy-két ügyes tanuló „idegenvezetői” feladatot vállal és az út során ők ismertetik társaikkal a tájakat, városokat, nevezetességeket.

Tanulóinknak a megyéről alkotott képe az évek során még kiegészül. Második és harmadikos korukban a kémia tantárgy keretében egy-egy egésznapos üzemlátogatáson vesznek részt, meglátogatva Miskolc valamelyik nagy-

üzemét és a leninvárosi erőművet. Ide sorolhatjuk még az iskolához tartozó diákotthonnak minden esztendőben sorakerülő kirándulásait is, amelyet a vasárnapi társadalmi munkákon keresett összegből, a Zempléni-hegységbe és a Bükkbe szerveznek. A zempléni kirándulás a gyakoribb, három fontos célponttal: Sárospatak, Sátoraljaujhely és Széphalom. Ezek a diákotthoni kirándulások az iskola tanulóinak harmadát érintik és nagyon kedveltek.

A kirándulási tervek összeállításánál az iskola vezetősége különös gondot fordít arra, hogy a tanulók minél alaposabban megismerjék járásukat, megyéjüket, hiszen az iskolaéveken túl erre ilyen lehetőségük már nemigen lesz, és ismerve lehet megszeretni a szűkebb környezetet is szépségeivel, gondjaival együtt, hogy erős szálakkal kötődjünk hozzá.

A tanulók a második évben a tőkés világ gazdasági földrajzát tanulják. Itt is előír a tanterv olyan kirándulásokat, amelyeknek a gazdasági földrajz ismeretek gyarapítása a célja, így ipari és mezőgazdasági, közlekedési üzemeket kell elsősorban meglátogatni, természetesen hazánk területén. Iskolánkban az a gyakorlata, hogy a másodikos osztályokat az Alföldre visszük. Ezt általában három-négy nap alatt bonyolítják le, a tavaszi szünetben, vagy közvetlenül a tanév végén. Mádon a borpalackozó üzemet, Tiszavasváriban az Alkaloidea gyárat, Tiszalökön az erőművet tekintik meg. A többi városban történelmünk és irodalmunk emlékhelyeit keresik fel, ismerkednek az alföldi városok településrendjével, történetével és az új városrészekkel.

A harmadikos tananyag a szocialista világ gazdasági földrajzával foglalkozik. Az erre fordítandó 66 órából 20 óra Magyarország gazdasági földrajzát tárgyalja. A kirándulások programját a tanterv így határozza meg: „Ismerjék meg hazánk gazdasági életének természeti és társadalmi adottságait, népgazdaságunk értékeit, helyzetét és szerepét a világon, további fejlődésé-

nek feladatait. Ismerjék saját megyéjük gazdaságföldrajzi képét... Hazánknak és a szocialista világ országainak gazdasági földrajzi anyagával tudják bizonyítani a szocialista hazaszeretetet és a proletár nemzetköziség tartalmi elválaszthatatlanságát." Ennek a célnak a megvalósítása érdekében szerveződtek az eddigi kirándulások is.

Harmadikos korukban az ország fővárosával ismerkednek meg a tanulók. Többnyire Budapest kulturális létesítményeit, történelmi emlékhelyeit keresik fel, de ellátogatnak valamelyik országos jelentőségű gyárba is.

A negyedik osztályban földrajzórák már nincsenek, de kirándulást ebben az évben is szervezünk, rendszerint a Dunántúlra megyünk. Bár ezek a kirándulások a leghosszabbak, mégis csak a Dunántúl egy részét tudjuk megismerni. Így ezek az útvonalak a legváltozatosabbak. Ha az osztályok a harmadikos kirándulásokat úgy tudták szervezni, hogy Budapestről egy napra

kirándultak a Duna-kanyar történelmi nevezetességű városai: Esztergomba és Visegrádra, akkor a negyedikesek útvonala Budapesttől Székesfehérvár felé visz, ha nem, akkor a Duna-kanyar és Tatabánya felé. Ez utóbbi esetben a Dunántúl északi és nyugati részét lát-

ják. A leggyakoribb útvonal Székesfehérváron át Várpalota, Veszprém, Nagyvácszony, Tapolca, Keszthely, Abaliget, Szigetvár, Pécs, Dunaújváros. Ebben az úti programban legalább két gyárlátogatás is szerepel. Tanulóink általában nagyon szeretik a kirándulásokat, de ezek a dunántúli utak a legizgalmasabbak számukra, hiszen a legtávolabb van megyénktől és tanulóink közül kevesen jártak a dunántúli városokban.

Ezt a négy éves kirándulási programot a földrajz és történelem szakos tanárok állították össze olyan elv alapján, hogy a gimnáziumi évek alatt tanulóink jussanak a hazánk legjellemzőbb tájaira, múltunk és jelenünk szempontjából legjelentősebb városaiba és ezt táguló körben tegyék, a közvetlen környezetől a távolabbi országrészek felé. Kisebb változtatásokkal gimnáziumunk valamennyi tanulója végigjárja ezt az utat, tudásban és a hazaszeretet érzéseiben gyarapodva. Hogy ez nem csupán remény, azt tanulóink feljegyzései bizonyítják, melyeket a kirándulásokról vezetnek: a szakmai jellegűek a földrajzfüzetekben, az élmény jellegűek az osztályfőnöki órákon használt füzetkében, az osztálykrónikákban és végül a szalagavatók emlékeztető műsoraiban.

Szeretném még megemlíteni a diákotthonban működő honismereti szakkör kirándulásait is. Igaz, ez nem érinti az egész iskola ifjúságát, csak 15–20 tanuló, de a kirándulásokon, néprajzi gyűjtőutakon szerzett élményeik pályázataikon és rejtett csatornákon keresztül eljutnak társaikhoz is. Egy olyan iskolában, ahová a tanulók egy nagy területű járás sok apró falujából érkeznek, a honismereti szakkör feladata a járás múltjának, néprajzi hagyományainak és jelenének megismerése. Ezt kirándulásokon, gyűjtő utakon és szakmai foglalkozásokon valósítjuk meg. Elsősorban azokat a falvakat látogatjuk, ahonnan tanulóink érkeztek.

Ezeket a kirándulásainkat csak vasárnapra tudjuk szervezni és ilyenkor

a rossz közlekedés miatt a legtöbb faluba nagyon nehéz eljutni. Szerencsénkre a Járási Pártbizottság támogatja munkánkat és gyakran kér részünkre a környező termelőszövetkezetektől járművet.

Röviden szeretnék szólni a kirándulások szervezése során adódó problémákról:

1. Az utóbbi években a középiskolákban is elterjedt az a kényelmesebb gyakorlat, hogy a kirándulások szervezését az Express vagy az IBUSZ irodákra bízják. Ez valóban kényelmes, de jelentősen megdrágítja a kirándulásokat, s bármennyire hasznosak is azok, a szülők nem szívesen áldoznak. A legtöbb iskolában az a gyakorlat alakult ki, hogy az őszi mezőgazdasági munkák árát a tanulók egy összegben takarékbába teszik és ezt használják a kirándulás költségeinek fedezésére. A tanulmányi kirándulásokat a legcélszerűbb autóbusszal megtenni, de sem az AKÖV, sem a Volán vállalat nem ad az iskolásoknak kedvezményt, mint

ahogy azt a MÁV teszi, így az útiköltés is rendkívül drága. Az iskolai pénzügyi keretből adnak ugyan tanulónként 5 Ft kirándulási hozzájárulást, de ez nevésségesen kevés. Ezt az osztályok úgy szokták felhasználni, hogy a leggyengébb anyagi körülmények között élő társuknak felajánlják a kirándulási költségek fedezésére.

2. Az utazási irodákon keresztül történő szervezéssel gyakran együtt jár az idegenvezető is, igaz, nem kötelező igénybe venni, de gyakran ez is kényelmesebb. Tehát módosulnak az úti programok és ráadásul elsikkadnak a nevelési célok, s sok esetben esorba esik az olyan fontos alapelveként kitűzött komplexitáson is, hiszen az idegenvezetőnek nem feladata mindezek figyelembevétele.

Kár lenne, ha a kényelmességre való törekvés miatt az olyannyira fontos pedagógiai és honismereti elvek esorbát szenvednének.

Dudás Hona

Két hozzászólás Barsi Ernő A pávaköri mozgalom jövőjéről c. cikkéhez

I.

Úgy vélem, aki Barsi Ernő cikkét elolvasta, nem vonhatja ki magát annak lelkesítő hatása alól. Nem ismerem személyesen a cikk íróját, de meggyőződésem, hogy azon ritka egyéniségek egyike, aki magával tudja ragadni azokat, akik ráfigyelnek.

Munkájának eredményességét az a mondata mutatja be legjobban, amelyben leírja, hogy népdaltanításai nyomán „zengett iskola után a libalegelő”. Azt hiszem, ez az a döntő momentum, amire fel kell figyelniünk. Ez a sokszor nagyon mellékesnek tartott „megfertőzöttség” hiányzik a legtöbb esetben, még a nagyon felkapott és a szakmában jól ismert nevek és intézmények eredményeiből is. Tehát *nem az a legfontosabb cél, hogy szerepeljünk, hanem csak egyszerűen, hogy énekeljünk*, akár a libalegelőn is. A népzenei gya-

korlat elterjedtsége és a tömegzenei közlés nálunk még azonos talajban gyökeredzik. Valószínű, hogy ez a tézis idővel módosul, de nem hiszem, hogy ezen a területen minden rendben van és csak türelmesen kell várni a mag kikelését. Aki nap mint nap érintkezik a különböző korú fiatalokkal, önkéntelenül is felfigyel az éneklési készség — és igény — lassú sorvadására, vagy legalábbis stagnálására. Ha énekelteni akarunk régebbi kottákból, állandó gondunk az ambitus beszűkültsége. Nem hiszem, hogy ezek a szerzők ne vették volna figyelembe az adott korban az optimális hangterjedelmet. Nagyon sokféle oka lehet ennek. Többek között a túlságosan sok „passzív zenélés”, tehát a „hallgatás”. Mégis — szerintem — *az éneklési alkalmak csekély száma hat a legkárosabban*. Azért

¹ Barsi Ernő cikke a Honismereti Híradó 1974. 2. számában jelent meg.

tartom ennyire fontosnak és kiemelkedőnek az ilyen „libalegelőn” való éneklést.

Az említett írás másik fontos gondolata a népzene, a népművészet és a néprajz szoros egysége. Nem elég a népdalt tanítani és énekelteni, „tárjuk fel a mögötته rejté egész életet”. Saját gyakorlatomból is tudom, hogy diákjaink zöme a legegyszerűbb néprajzzal kapcsolatos fogalmat sem ismeri. A dalokban előforduló ilyen jellegű szövegrészek megbeszélése, egyszerűben felvillanyozza őket, közel hozza hozzájuk a hagyományt és nagyobb kedvet ad a dal énekléséhez.

A teljes szakmai biztonság és a háttérmentes lelkesedés érződik cikke minden sorából. Rendkívül tiszteletre méltó ez még akkor is, ha a néha már romantikus lelkesedés esetleg túlzásra is ragadtatja a szerzőt. A valóság néha ünnepre ösztönöz. Nem tagadhatjuk, hogy a népdalnak ma már megváltozott a funkciója. Új társadalmi struktúrában él, tehát új funkciókat kell számára teremteni. (Lásd a cikkben a gyakorlati megvalósításról mondottakat.) Már nem egyértelműen zenei anyanyelv és nem biztos, hogy mindenhol alkalmazhatjuk a cikkirő által ajánlott „ezt csinálta téli esteken maga a nép is” módszert. Ez most már zömmel a népzene kottákból történő újraélesztésének kora. A variálódásnak is másféle útjai, módjai vannak. De még forrásértékű adatközlők anyaga is kétes értékű lehet, ha azt nem rostáljuk ki szakértelemmel. Sokszor még a hivatalos kiadványok is megtérfálhatnak, mert a tudományos igényű kiadványt nem a dalterjesztés, hanem a vizsgálódás igényével jelentetik meg.

A természetes ösztönös esztétikai, illetve hagyományos stílusérzékéből adódó, egyének vagy tömegek által gyakorolt) szelektálás vagy változtatás egyre kisebb mértékben határozza meg tehát népzeneink életét, alakulását, ezt

már „mesterséges” eszközökkel kell pótolni.

Mindezek a gondok nem homályosíthatják el azt a pezsgetést, amit ezen a területen az utóbbi években tapasztalhatunk. Az eredményekről a TV, a rádió, a sajtó tájékoztat, a gyakorlati tenivalóokra Barsi írása hívja fel a figyelmet. És ezt a cikk írója olyan hitelt és meggyőződéssel teszi, hogy hajlamosak vagyunk behúnyni szemünket a gondok elől.

A népzene állandóan alakul, változik. Ezt a tendenciát, amelyben pozitív és negatív hatások egyaránt fellelhetők, nem lehet megállítani, de befolyásolni, irányítani talán igen. Mércéül a már kialakult és legjobbjaink által is elfogadott értékrendet lehet venni. Első lépésként az éneklési kedvet kell felébreszteni, majd a népzene, népművészet és a hagyomány nemcsak esztétikai rangját és értelmét tudatosítva, az igényességét is fejleszthetjük.

Közös nevezőre kell hozni az ország különböző részein dolgozó irányító, segítő szakemberek elgondolásait. Segítségét kell adni a középfokon dolgozó szakmai vezetőknek a tudatos, szakzerű irányításban. Érvényre kell juttatni az így kialakult véleményt a Rádió, TV stb. gyakorlati tevékenységében is. Helyére rakni a hagyományos dalanyag-kiválasztás, az előadásmód (intonáció) és a kísérlet problémáit, különös tekintettel a nótásodási hajlam és cigányzenekari stílus terjedésére. *Gátat kell vetni a stílusztalan népzenei produkcióknak*, mert ezek károsan befolyásolják a népzenei érzéket. Legyenek az országos rendezvények egyszerűbbek, természetesebbek.

Elérkezett az ideje, hogy *a nagy produkciók helyett a tömegbázis szélesítésére fordítsuk energiánkat*. Segítsük és támogassuk, hogy minden faluban legyen népdalkör és érjük el, hogy ez a célkitűzésünk valóban közügy legyen.

Cserey József

II.

A TV „Röpülj páva” sorozata megmozgatta az országot. Nem volt olyan adás, amely után egy-egy énekórán ne énekeltek volna el néhányat az újonnan megismert dalok közül. Ekkor döbbentem rá, hogy milyen másként énekeljük (a gyerekek és én magam is) azokat a dalokat, amelyeket a különböző csoportoktól hallottunk, mint azokat, amelyeket csupán a tankönyvből tanul-

tunk. A tankönyv népdalai már-már szolmizációs gyakorlatként, elemzendő darabként szerepeltek az órákon és ezzel önkéntelenül megfosztottuk őket attól az igazi, eredeti, őszinte hangulattól, kifejező erőttől, amely valójában a legnagyobb értékük.

1973 januárjától a sátoraljaújhelyi járás ének-zene szakreferense lettem és elmondhatom, hogy tulajdonképpen

most, a bodrogközi és hegyközi kis közösségekben meglátogatott pávaköri csoportok énekén keresztül találkoztam először az „élő” népdallal. A csoportok többnyire nem csupán énekelnek, hanem egy-egy népi játékon, népszokáson keresztül mutatják be tájjellegű népzenei kincsük minden részletét. A tisztakarádi és karcsai pávakör „fonó”-t újított fel, amely rendkívül eredeti és meggyőzi a hallgatót arról, hogy a népdalok nem elszigetelten, hanem a népet a szerves részeként énekeltek. Amiként *Bartók Béla* is rámutatott: „... ahhoz, hogy ez a zene megmaradjon, nem elég a melódiákat megtanulni, ugyanolyan fontos, hogy lássuk és megismerjük azt a környezetet is, amelyben ezek a melódiák élnek.”

Örvendetes dolog, hogy az említett pávakörökben ott találjuk az idős parasztemberek mellett a község értelmiségét is: pedagógusokat, mezőgazdasági mérnököket stb. Íme, a zene közösségformáló ereje. Nagy öröm volt látni, hogy a község dolgozói a mindennapi munka után milyen szívesen jönnek össze énekelni, kulturálisan szórakozni. Vezetők többnyire nem zenei szakemberek, hanem a népzénet, néprajzot szerető pedagógusok, akik nem anyagi haszonért, hanem hivatástudatból, népművelői szándékból állnak a csoportok élére.

A nyár folyamán egy kis hegyközi

község — Nyíri — éneklő csoportját látogattam meg. Műsoraikkal már kiérdemelték a szakemberek elismerését is: 1973 augusztusában a pávakörök kalocsai találkozójáról a „Néphagyományok tiszta megőrzéséért” díjat hozták magukkal. A pávakör a vezető pedagógus távollétében önállóan szervezte meg a próbát: egy helyi „lakodalmas”-t mutattak be. Külön érdeme volt előadásuknak az eredetiség, a lendületesség. Ebben a csoportban is ott énekel a község tanácsának titkára, a tsz főkönyvelője, de ott láttam gimnazista tanítványaimat is.

Olaszliszván férfi kórus működik. A kórusvezető nagy érdeme, hogy a helyi népdalokat gyűjtötte össze, s e dalokon keresztül jutottak el a közös éneklés örömeig, sőt nehezebb hangvételű kórusműveket is megtanultak.

Az 1973/74-es tanévtől kezdve a gimnáziumokban minden évfolyamon van énekóra. Megyénk ének-zene munkaközössége elhatározta, hogy összegyűjti a helyi népdalokat és nehézségi fokuknak megfelelően megtanítják azokat az iskolai órákon. Az eredmény máris megmutatkozik. A tanulók ha meghallják, hogy saját községükből való népdalt tanulunk, szívesebben énekelnek, mert mindenkinek nagy élményt nyújt az a dal, amelyhez személyes élménye is kapcsolódik.

Horváth Lajosné

MŰZEUM ÉS HONISMERET volt a címe és a tárgya annak a fontos tanácskozásnak, amelyet a Művelődésügyi Minisztérium Múzeumi Főosztálya a Hazafias Népfront Honismereti Bizottságával és a Vas megyei Múzeumok Igazgatóságával közösen rendezett Szombat helyen, a Berzsényi Dániel Megyei Könyvtárban, 1974. június 5—6-án. Mintegy 60 résztvevő: az országos és a megyei múzeumok szakemberei, a honismereti mozgalom országos irányítói és néhány kiváló munkása vitatták meg itt a múzeumok és a mozgalom együttműködésének, mindkét fél számára kulcskérdésnek számító, még kiaknázatlan lehetőségeit, időszzerű feladatait.

Juhász Róbert, a Hazafias Népfront Országos Tanácsának osztályvezetője nyitotta meg a konferenciát. Egyebek között kiemelte azokat a várakozásokat, amelyek a felszabadulásunk 30. évfordulójának megünneplésében való együttműködésre vonatkoznak és amelyek a 25. jubileum alkalmával megbecsült eredményeket hoztak az ünnepegek,

kiállítások, vetélkedők és más kulturális megmozdulások szélesebb körben ható és meghittebb légkörű megrendezése terén.

Verő Gábor, a Művelődésügyi Minisztérium Múzeumi Főosztályának vezetőhelyettese vitaindító referátumában tartalmaz és árnyalt helyzetképet rajzolt. Nemcsak az eddigi eredményeket méltatta, hanem rámutatott a továbbfejlesztés gátjaira, s vázolta a legfontosabb megoldandó feladatokat is.

A nagyszámú, a témát sokoldalúan, konkrétan megvilágító felszólalás kiemelte a továbblépés kulcskérdéseit. Ezt hangsúlyozta összefoglalójában, illetőleg zárszavában *Verő Gábor* és a záróülé- sen elnöklő *Gönyey Antal* főosztályvezető is. Egyúttal megígérték, hogy a tanácskozás eredményeit az érdekelt intézmények (levéltárak, könyvtárak) szélesebb nyilvánossága elé viszik s ki- jelentették, hogy a Múzeumi Főosztály mielőbb megteszi a konferencián le- szűrt tanulságokból következő, szüksé- ges intézkedéseket.

M. P.